

А. Л. СИТЧЕНКО
г. Николаев

ТОЛЕРАНТНОСТЬ В КОНТЕКСТЕ УПРАВЛЯЕМОГО ОБУЧЕНИЯ

В статье освещается понятие толерантности в обучении и воспитании, раскрываются возможности технологизированного обучения по литературе для создания атмосферы творческого сотрудничества учителя и учащихся на началах общности их интересов, согласия и взаимности. Автор апеллирует к идеям В. Сухомлинского относительно процесса и средств освоения знаний, а также возможностей управляемого обучения с целью повышения его продуктивности.

Ключевые слова: толерантность, человекоцентричная педагогика, проектированное обучение, технология обучения, структурированный процесс, взаимодействие учителя и учащихся, единство общего и единичного, учебная модель.

Стаття надійшла до редколегії 23.08.2014

УДК 372

О. С. СОКОЛОВСЬКА
м. Николаїв

ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО В КОНТЕКСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ В ОРГАНІЗАЦІЇ ТОЛЕРАНТНОГО ПРОСТОРУ ДОШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Статтю присвячено аналізу педагогічних ідей і конструктивних підходів В. О. Сухомлинського до толерантності на полі аспектного тлі сучасної дошкільної освіти. З'ясовано, зокрема особливості підготовки майбутніх вихователів в організації толерантного простору дошкільного навчального закладу, яку розробив В. О. Сухомлинський.

Ключові слова: професія, професійна підготовка, толерантність, толерантний простір.

Актуальність теми визначається систематизацією педагогічних ідей В. О. Сухомлинського та професійною підготовкою майбутніх вихователів в організації толерантного простору дошкільного навчального закладу.

Постановка проблеми. Навчальний і виховний процес у вищій школі спрямований на формування фахівця високої кваліфікації. Формується особа майбутнього фахівця – її світогляд, ідейно-політичні переконання, моральне обличчя, загальна культура, і на цій основі набуваються фахові знання, виробляється система професійних умінь і навичок.

Своєрідність навчально-виховного процесу у вищій школі зумовлюється також психологічними особливостями студентської молоді, яка дістала широкий простір для виявлення і розвитку своїх здібностей.

Метою вищих навчальних закладів є підготовка майбутніх фахівців, здатних після здобуття відповідної освіти включитися у виробничу діяльність, вирішувати виробничі або наукові завдання і відповідати за їх вирішення. Результативність такої системи вимірюється соціальною та професійною адаптацією

випускників це, у свою чергу, зумовлює необхідність засвоєння майбутніми фахівцями новітніх знань з педагогіки, психології, ознайомлення із сучасними інформаційними технологіями, а також максимальним розвитком активності та самостійності студентів.

Навчально-виховний процес зорієнтований на оволодіння методами самостійної навчальної і науково-дослідної роботи, переходом освіти в самоосвіту, наявністю системи ціннісних відносин, що вже склалися.

Педагогічний процес – спеціально організована взаємодія учасників, що розвивається впродовж певного часу в межах певної виховної системи і спрямована на досягнення поставленої мети. Унаслідок такої взаємодії відбуваються позитивні перетворення особистісних властивостей та якостей як вихованців, так і вихователів. Центром педагогічного процесу у вищих навчальних закладах освіти є інтелектуальна та емоційна взаємодія між викладачами і студентами.

Педагогічний процес стає ефективним, коли діяльність викладача, його вплив на студентів відповідає їхнім пізнавальним можли-

востям і характеру діяльності. Необхідні студентам якості для їхньої майбутньої професійної діяльності, найбільш успішно формуються тоді, коли весь зміст навчально-виховного процесу наближений до умов практичної діяльності майбутніх фахівців. Тому має бути насиченим професійним змістом і проходити в ситуаціях наближених до педагогічної діяльності, тобто до умов дошкільного навчального закладу, в які включається випускник після завершення навчання.

На сучасному етапі можна виділити щонайменше три підходи до аналізу сутності та структури педагогічної діяльності: системний, технологічний та управлінський.

Діяльність майбутнього вихователя з позиції системного підходу, включає взаємопов'язані між собою всі види діяльності. Перш за все, це встановлення доброзичливих відносин та залучення дошкільників особистим прикладом до толерантних відносин, та толерантного простору дошкільного навчального закладу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Вчені не дійшли єдиної думки щодо використання в світовій культурі терміну «толерантність». Дехто пов'язує його появу з підписанням Нантського едекту, коли католики і протестанти знайшли компроміс між своїми конфесіями у XVII столітті. Джон Солтмарт, один із захисників толерантності в епоху Кромвеля, говорив: «Твої погляди будуть настільки ж темними для мене, як і мої погляди для тебе, доки Господь не відкриє нам очі».

Відомі філософи XVIII століття саме епоху Відродження наділяють духом толерантності. Найвизначнішим представником толерантності того часу був Вольтер. Йому присвоюють вислів: «Я не згоден з тим, що ви говорите, але віддам своє життя, захищаючи ваше право висловити свою думку».

Як бачимо, проблема толерантності вперше виникла у західній цивілізації, саме на релігійному рівні, а релігійна толерантність поклала початок усім іншим свободам, що мають місце у демократичному суспільстві.

Толерантність – це здатність без агресії сприймати думки, поведінку, форми самовираження та спосіб життя іншої людини, які відрізняються від власних [9].

Однією з найважливіших проблем педагогіки завжди були проблеми гуманізації та оп-

тимізації педагогічного спілкування. Пильну увагу вирішенню цих проблем приділяли видатні філософи, психологи, педагоги Я. Коменський, В. Сухомлинський, К. Ушинський. Вивченню проблеми толерантності в педагогічному спілкуванні як необхідного засобу гуманізації та оптимізації присвячені роботи А. Асмолова, О. Кленцової, А. Реана. З морально-естетичної точки зору цікавим є визначення толерантності авторами А. Асмоловим, Г. Солдатовою, Г. Шойгеровим. Толерантність пов'язується ними з прийняттям іншої людини, проявом співчуття та жалю, з визнанням цінності різноманіття людської культури. Американський дослідник Ronald Inglehart безпосередньо пов'язує толерантність із рівнем матеріального добробуту, економічним прогресом та типом культури.

Організація Об'єднаних Націй оголосила 1995 рік роком толерантності. В рамках його проведення державами – членами ЮНЕСКО була прийнята Декларація принципів толерантності, що містить такі визначення поняття: повага, прийняття та правильне розуміння багатого різноманіття культур, форм самовираження та самовиявлення людської індивідуальності; політична й правова потреба; активна позиція, що формується на основі визначення універсальних прав та основних свобод людини. На початку XXI століття проблема толерантності набула особливої актуальності у зв'язку із процесом глобалізації, що зіштовхує релігійні, національні і етнічні ідентичності різних культур і народів. Проблема толерантності сьогодні – одна з центральних проблем як глобального, так і національного характеру, що стосується навчально-виховного процесу.

Проблемі визначення місця сучасних засобів навчання та їх ефективного застосування у навчальному процесі присвячена ціла низка публікацій та досліджень. Зокрема, такі вітчизняні та зарубіжні автори, як Р. С. Гуревич, А. М. Гуржій, М. І. Жалдак, Ю. О. Жук, Г. Кедровіч, Г. О. Козлакова, Е. В. Лузик, Ю. І. Магибиць, Е. С. Полат, І. В. Роберш, С. С. Свириденко, О. В. Співаковський, С. Томисон, А. В. Хуторський у своїх працях висвітлюють теоретичні та методичні аспекти раціонального використання нових технологій у вищому навчальному закладі.

Відзначаючи недостатню кількість наукових досліджень з проблеми професійної підготовки майбутніх вихователів в організації толерантного простору дошкільного навчального закладу та обмаль методичних рекомендацій для практиків, викладачі факультету розвитку дитини Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського визначають зміст курсових завдань, долучаються до прикладних досліджень, теоретично та практично опрацьовують цю важливу психолого-педагогічну проблему зі студентами.

Постановка завдання. Формування мети статті: ми обрали дослідження проблеми, що виникає у підготовці майбутніх вихователів для дошкільних навчальних закладів в організації толерантного простору, та сприяння усвідомленому засвоєнню студентами педагогічних ідей В. О. Сухомлинського, формування інтересу до історико-педагогічної спадщини її переосмислення і творчого використання з метою толерантного виховання дошкільників.

Забезпечення таких умов життєдіяльності кожної дитини, за яких вона зможе набутти навичок толерантного ставлення до інших.

Із вищесказаного логічно випливає необхідність використання історико-педагогічної спадщини у підготовці майбутніх вихователів ДНЗ, які визначаються широкою загальною і педагогічною ерудицією. Зокрема питання філософії освіти, психології в поєднанні зі знаннями європейських і світових педагогічних систем. У національній доктрині розвитку освіти України у XXI століття зазначено, що система освіти має забезпечувати реалізацію особистісно орієнтованого навчання і виховання. Виховувати людину демократичного світогляду та культури, яка поважає права і свободи інших людей, традиції народів і культур світу; стимулювати внутрішні сили особистості до саморозвитку й самовиховання, з повагою відноситись до загальнолюдських цінностей. Ось чому серед актуальних проблем сьогодні важливе місце посідає проблема виховання толерантності у світлі людинотворчої функції [4]. Зміст дошкільної освіти згідно з Базовим компонентом (2012 року) полягає в утвердженні людини як найвищої соціальної цінності, найповнішому розвитку її здібностей та задоволенні різноманітних освітніх потреб дітей, забезпеченні загально-

людських цінностей, гармонії стосунків дитини і навколишнього середовища, суспільства і природи, організації толерантного простору в дошкільному навчальному закладі.

Особливу увагу для вирішення цих завдань привертають педагогічні ідеї Василя Олександровича Сухомлинського, чия теоретична і практична спадщина зазнала в різні часи злетів, і безперечного прийняття.

Виклад основного матеріалу. Важливим завданням університетської освіти є підготовка майбутніх фахівців, що відрізняються, насамперед толерантністю і терпимістю до різних думок, поглядів і переконань, неупередженістю у ставленні до колег, дітей дошкільного віку.

У системі дошкільної освіти, як і в системі освіти в цілому, відбуваються істотні зміни. Розвиток системи освіти, її рівень, можливості, спрямованість, кінцеві результати визначаються дією принципів гуманізації і демократизації. Видатний педагог В. О. Сухомлинський вважав, що «Гуманність, чуйність до людини, готовність прийти їй на допомогу – це елементарні риси людяності, порядності мають стати надбанням, особистим моральним багатством кожного вихованця» [7, 446]. Гуманістичні концепції сучасної освіти у своїй основі спираються на систему принципів, що визначають необхідність глибокої поваги, турботи, любові до кожної дитини, здатності вихователя бачити в кожній дитині індивідуальність і забезпечувати умови для виховання її як особистості. За глибоким переконанням Василя Олександровича «Виховання в широкому розумінні – це багатогранний процес постійного духовного збагачення й оновлення і тих, кого виховують, і тих, хто виховує» [8, 398].

Дуже актуальною проблемою стає виховання й навчання в дусі терпимості до культури різних етносів, думок дій, а це можливо лише в разі отримання полікультурної освіти. Україна є полікультурною державою і українське суспільство відчуває потребу в полікультурній освіті. Розвиток в цілому освіти неможливий без толерантних відносин в навчальних закладах.

Важливою проблемою вищих навчальних закладів є перебудова та організація педагогічного спілкування таким чином, щоб надати

студентам можливість сформувати в собі таку моральну якість, як толерантність, отримати навички толерантного спілкування та взаємодії з іншими людьми в різних ситуаціях і на цій основі створити толерантне середовище.

Толерантність входить до складу гуманістичного світогляду, це загальнолюдська цінність, що характерна для багатьох релігій (смиренність, терпимість) і філософських вчень (етика смиренності, концепція терпимості як активної взаємодії). Формування толерантності в педагогічному спілкуванні є одним з найважливіших завдань гуманізації освіти.

Поняття толерантності багатоаспектне, складне та неоднорідне. Толерантність, за визначенням Семена Гончаренко, «це терпимість до чужих думок і вірувань» [3]. Толерантне ставлення є однією з найважливіших професійних якостей особистості вихователя. Відомий вчений В. О. Сухомлинський писав: «Вихователь повинен вдумливо відбирати розповіді, щоб підвести дітей до джерел морального ідеалу. Головне тут – факти і події, що становлять ідейний зміст. У житті людей, які є ідеалом для молодого покоління, дуже важливо показати єдність власної долі і долі людства» [7, 224].

Толерантність вихователя проявляється на вербальному й невербальному рівнях спілкування, в позитивних установках вихователя стосовно себе, дітей, процесу навчання, освіти взагалі (доброзичливість, схвалення, самосхвалення, оптимістичність, щодо прогнозів розвитку дітей).

Для студентів, майбутніх вихователів, організаторів і керівників ДНЗ – особливо важливим є високе почуття толерантності, відповідальності за справи суспільства, за результати своєї діяльності. Складні економічні, політичні завдання, які доведеться розв'язувати майбутнім вихователям, вимагають крім глибоких знань і умінь, ще й високих толерантних якостей.

Сформувати у сьогоденних студентів почуття толерантності – важливе завдання викладачів університету.

Випускникам факультету розвитку дитини доведеться працювати з дітьми дошкільного віку, виховувати і організовувати їх не лише вимогами і вказівками, але і своїм особистим прикладом у ставленні до службових обов'язків.

За глибоким переконанням вченого-практика В. О. Сухомлинського «Ввести дитину в складний світ людських стосунків – одне з найважливіших завдань виховання» [7, 87]. Формування у студентів почуття толерантності здійснюється в процесі навчально-виховної роботи і позааудиторних занять під впливом громадських організацій і колективу товаришів, а також внаслідок самовиховання. Василь Олександрович стверджував, що «Навчально-виховний процес має, з мого погляду, три джерела – науку, майстерність і мистецтво» [8, 397].

Студенти повинні мати не лише наукові знання про толерантність, але й певний практичний життєвий досвід толерантності і розуміння його ролі в житті, володіти мистецтвом його реалізації.

Щоб з'ясувати, як студенти розуміють толерантність, ми провели анкетування студентів третього курсу факультету розвитку дитини. Було запропоновано дати у письмовій формі відповідь на питання: «Що таке толерантність», «Назвіть компоненти толерантності». З одержаних даних ми зробили висновок, що лише 20% – відповідей це є спроби дати визначення поняття «толерантність». В основному студенти дали перелік моральних якостей людини, які, як вони вважають, і є компонентами толерантності. Деякі студенти підкресливали, що толерантність є саме те, що обов'язково повинен робити кожен член суспільства в тій чи іншій ситуації.

Цінним у відповідях студентів є те, що вони розглядають толерантність як моральну необхідність діяти певним чином в інтересах суспільства.

Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що значна частина студентів не має чіткого і повного уявлення про суть категорій толерантності, хоч прояви їх в реальному житті розуміють.

В українській мові поняття «толерантність» відносно нове. Для того, щоб краще зрозуміти походження цього слова розглянемо визначення у різних словниках: tolerance (анг.) – готовність бути терплячим; tolerancia (іспан.) – здатність визнавати відмінність від власних ідей чи помислів; tasamul (араб.) – прощення, милосердя, м'якість, терпіння; tolerantia (лат.) – терпіння.

Професійно-педагогічну спрямованість навчально-виховного процесу не можна зводити до окремих заходів щодо поліпшення викладання наукових дисциплін та розуміння поняття «толерантність». Ми вважаємо, що професійно-педагогічну спрямованість слід розглядати як систему, що включає організацію й зміст педагогічного процесу незалежно від предмета викладання; ґрунтовне теоретичне і практичне вивчення психолого-педагогічних дисциплін і фахових методик дошкільної освіти; виконання практичних вправ, пов'язаних з вихованням дітей в дошкільному навчальному закладі; проведення спеціальних семінарів з окремих важливих питань, що безпосередньо не включаються до змісту дисциплін, які викладаються на факультеті розвитку дитини; постійний зв'язок з ДНЗ; організація виховної роботи в студентському середовищі; створення відповідного толерантного середовища на факультеті розвитку дитини.

Проте не можна не зважати на ту обставину, що не всі випускники справляються зі своїми обов'язками. Інколи студентам бракує високої педагогічної культури, невміння застосувати ефективні методи навчання, прищепити навички толерантності.

Виправити ці недоліки може викладання педагогічних дисциплін які побудовані на основі нерозривного зв'язку з ДНЗ, що робить теоретичні положення більш переконливими.

На думку вченого-практика В.О. Сухомлинського саме «стосунки людини з людиною, її суспільне життя розкриваються у праці на благо людей. У тому, як людина працює для інших, виявляється її гуманізм» [7, 62].

У лекціях, на наш погляд, слід наводити змістовні, перевірені практикою і науково обґрунтовані факти, звертатись до передового досвіду різних історичних періодів.

У сучасній дошкільній освіті існує чимало позитивних тенденцій, серед яких і запровадження педагогічних ідей В. О. Сухомлинського.

Саме його педагогічні ідеї передбачають своєрідну організацію умов для формування толерантної особистості з розвиненими особливими якостями: цілісністю, інтегрованістю «Я», прийняттям себе та іншого, відповідальністю, вмінням порозумітися з іншими, тер-

пимістю до іншої думки, усвідомленням норм своєї поведінки. Психологічне та соціальне завдання підготовки майбутнього вихователя можна визначити як виховання толерантної особистості. Василь Олександрович наголошував: «Досвід підтверджує, що добрі почуття своїм корінням сягають у дитинство, а людяність, доброта, лагідність, доброзичливість народжуються у праці, турботах, хвилюваннях про красу навколишнього світу. Добрі почуття, емоційна культура – це серцевина людяності. Якщо добрі почуття не виховані в дитинстві, їх ніколи не виховаєш, тому що це суто людське утверджується в душі одночасно з пізнанням перших і найважливіших істин, одночасно з переживаннями і відчуженнями найтонших відтінків рідного слова. В дитинстві людина повинна пройти емоційну школу – школу виховання добрих почуттів» [7, 60].

Оскільки толерантність належить до вищих, базових цінностей культури, мистецтво викладача полягає в тому, щоб актуалізувати ті смислові структури свідомості студентів, змістом яких були б установки, якщо не на прийняття інших, протилежних позицій, то на бажання досягнути їхню суть.

Успішно реалізується толерантний простір, де присутній діалог, механізми взаємної адаптації, інтерактивні методи спілкування «викладач-студент», проблемне навчання, ситуації вибору та завдання розвитку толерантної свідомості студентів.

Саме викладачеві належить провідна роль у перетворенні навчально-виховного процесу, що свідчать про значущість толерантних взаємин у житті людей. У роботі слід іти від найзагальніших уявлень про толерантність до формування толерантних якостей кожного конкретного студента з урахуванням його неповторної індивідуальності. Ідея формування толерантних якостей студентів може бути реалізована лише за умови переорієнтації самого викладача та перетворення всіх етапів організації навчально-виховного процесу на засадах гуманізації. За глибоким переконанням Василя Олександровича «Справжня гуманність означає передусім справедливість як поєднання поваги з вимогливістю» [8, 496].

Гуманізація та гуманітаризація суспільства потребує звернення навчально-виховного

процесу до цінностей толерантної культури. Цільовий компонент містить різноманітні перспективи, становлення індивідуальної картини світу, підготовку до розв'язання життєвих проблем. Змістовий компонент передбачає наповнення змісту освіти ідеями толерантності. Технологічний компонент полягає у включенні механізмів самовираження самоактуалізації відповідно до толерантних установок. Організаційний компонент навчального процесу слід оцінювати з позиції варіативності, гнучкості, здатності викладачів адаптуватися до смислових пріоритетів вихованців.

На думку видатного педагога В. О. Сухомлинського, велике значення має й наповнення занять особливо підібраними завданнями-ситуаціями, які б сприяли прояву студентами стриманості, поступливості, терпимості. Це видозмінює педагогічну позицію викладача, на психологічну підтримку, рефлексію, засади толерантного поводження. На його думку, для студентів тепер більшу вагу відіграють способи рефлексій та активізацій емоційної сфери в процесі пізнання тем. Відповідно тут важлива не стільки проблемна діяльність, як діяльність переживання чи проживання, що найпродуктивніше формує толерантну свідомість та поведінку студента.

Вчений-практик стверджує, що «Почуття, переживання – це ніби малесенький магніт, закладений у дитячій істоті, який притягує її до інших людей, робить її чутливішою, сприятливою до слів, повчань, ідей, настанов» [6, 451].

Отже, як зазначає В. О. Сухомлинський, базовою педагогічною стратегією стає усвідомлення значущості толерантних моделей поведінки, міжособистісного спілкування та життя людини з яскраво вираженими ознаками толерантності. В проектуванні й реалізації сучасного навчально-виховного процесу потрібно враховувати загальну закономірність виховання толерантної свідомості, що сприяє становленню толерантної культури, а та, у свою чергу, – становленню толерантної особистості.

Толерантні якості, за глибоким переконанням В. О. Сухомлинського, не закладені від природи, а складаються поступово в процесі соціалізації.

«А правильне включення в життя суспільства, правильна соціалізація можливі ли-

ше тоді, коли людина свідомо прагне до гармонії власного «Я» з інтересами інших людей, не тільки вміє, а й прагне поступитися своїми бажаннями в інтересах загального блага» – писав Василь Сухомлинський [6, 449].

Видатний педагог В. О. Сухомлинський пропонував не прагнути підкорити іншого собі (бо толерантність будується тільки на основі рівності позицій суб'єктів взаємодії); приймати іншого таким, яким він є (без наміру переробити, сприймаючи іншого як цілісну неповторну індивідуальність); вивчати іншого (знання, що саме інший вважає в собі найбільш цінним і особливим, дитина захоплюється пізнанням культури, традицій, способу життя представників інших національностей, шукає основи подальшої співпраці тощо). Павлівський вчений наголошував: «Я прагнув так відточити у своїх вихованців чулість серця, щоб вони бачили почуття, переживання, радість і смуток в очах людей, з якими вступають у контакт не тільки повсякденно, а й «випадково» [7, 89].

Василь Олександрович написав чудові педагогічні твори («Шлях до серця дитини», «Дума про людину», «Важкі долі»), насичені численними живими прикладами, фактами, твори, в яких діти вміють слухати один одного, співчувати, пізнавати культуру інших народів, зберігають традиції українського народу. Василь Олександрович стверджував, що «чутливість до радощів і горя виховується тільки в дитинстві. В цьому віці серце особливо чутливе до людських страждань, горя, туги, самотності» [7, 89].

Вчений вважав, що формування готовності студента до педагогічної діяльності – це процес створення викладачами вищого навчального закладу умов для засвоєння ним цінностей змісту фахової освіти, морального і професійного виховання на рівні особистісних.

За глибоким переконанням В. О. Сухомлинського – толерантність, насправді, є не стільки якістю, рисою особистості, скільки станом, у якому вона перебуває і який піддається змінам. Тому важливою особливістю виховання толерантності виступає розвиток а) готовності; б) підготовленості людини до співіснування з іншими людьми, спільнотами, обставинами та прийняття їх такими, якими вони є. Вчений вважав, що «готовність – це внутріш-

ній стан, мотивація, бажання і здатність позитивного ставлення до об'єкта уваги. В той час як підготовленість – це практичні комунікативні уміння і розуміння, здатність до з'ясування сутності речей, бажання спробувати зрозуміти іншого та обставини, завдяки яким це стає можливим» [6, 449].

Багато писав В. О. Сухомлинський про виховання гуманності, людяності через творення добра людям. Педагог доводив, що усі наші моральні принципи й насамперед колективізм передбачають людське, співчутливе, дбайливе ставлення людини до людини, яке має виявлятися в конкретних, практичних справах, найбільша людська радість – жити для людей; дбати про інших треба без розрахунку на похвалу чи винагороду, творення добра для людей має стати звичайною нормою поведінки, перетворення в звичку.

«Яка величезна сила – колективне почуття ласки і доброти, колективної доброзичливості. Воно, як бурхливий потік, захоплює найбайдужіших», – стверджував В. О. Сухомлинський [7, 60].

Педагог підкреслював: нема й не може бути виховання в душі гуманізму без людської любові і поваги до вихованців.

Любов має поєднуватися з розумною строгістю і вимогливістю – розумною, а не педагогічно незручною, несправедливою.

Василь Олександрович наголошував: «Які б грані людської волі і розуму, серця і мудрості не відкривались у вашій особі перед дитиною: схвалення похвала, захоплення, гнів, обурення, осуд (так, на ці почуття вихователь теж має право, він – не безплотний ангел), – кожна з цих граней повинна відкриватися на фоні головного – поваги людської, звеличення Людини» [6, 125].

Науковець не раз заявляв про свою непохитну впевненість у тому, що не має жодної дитини, яка б не могла стати при належних зусиллях вихователів людяною, освіченою, моральною, працьовитою, толерантною.

Він вважав, що «справжня майстерність вихователя полягає в тому, щоб перші почуття смутку, тривоги, занепокоєння дитина переживала, бачачи й близько до серця сприймаючи сльози іншої людини» [6, 450].

В. О. Сухомлинський стверджував, що джерела та механізми, що впливають на форму-

вання толерантності як якості особистості та її розвиток як особливий стан людини, що проявляється в істинному та щирому ставленні до тих чи інших речей, явищ, подій, що відбуваються у житті, а також до оточуючих людей, яке і називають досвідом толерантності. Будь-який досвід протягом всього часу можна робити, можна збагачувати, поповнювати, насичувати. У цьому полягає сутність виховання толерантності – цілеспрямоване формування досвіду толерантності, тобто створення простору для безпосередньої або опосередкованої взаємодії з іншими у поглядах або поведінці людьми, їх спільнотами. Навчально-виховний процес повинен забезпечувати створення таких педагогічних умов, які сприяють формуванню толерантних переконань, поглядів і навичок толерантної поведінки у родині, навчальному закладі, у майбутній професійній діяльності за участю всіх зацікавлених осіб (батьків, педагогів, вихователів, суспільства в цілому). Велика роль у процесі утвердження толерантності та формування її суб'єктів належить закладам вищої освіти, де здійснюється підготовка майбутніх вихователів ДНЗ.

Отже, процес виховання дітей дошкільного віку повинен, з одного боку, відповідати потребам суспільства, з іншого, – враховувати інтереси особистості. Видатний педагог В. О. Сухомлинський писав: «Там, де, немає чуйності, тонкості сприйняття навколишнього світу, виростають бездушні, безсердечні люди. Чутливість, вразливість душі формується в дитинстві. Якщо прогаяні дитячі роки – цього ніколи не надолужити» [7, 87]. Тому виховання толерантності у дітей дошкільного віку – це, з педагогічної точки зору, цілеспрямована організація позитивного досвіду толерантності, тобто цілеспрямоване створення умов, що сприяють взаємодії з іншими дітьми, якими б вони не були. Першим кроком у цьому напрямі є профілактична робота, метою якої є попередження проявів нетерпимості у дитячому колективі ДНЗ. Важливою умовою формування толерантності є готовність дітей до співіснування, взаємодії з іншими дітьми, обставинами та прийняття їх такими, якими вони є. Під готовністю ми розуміємо внутрішній стан дитини, її мотивацію, бажання і здатність до толерантного ставлення до одноліт-

ків; в той час як підготовленість – це практичні комунікативні уміння і розуміння, уміння з'ясувати сутність речей, прагнення зрозуміти іншого та його проблеми. Щоб дитина серцем відчувала іншу людину – так можна сформулювати важливе виховне завдання» – писав В. О. Сухомлинський [7, 89].

Саме на цьому зосереджена увага викладачів факультету розвитку дитини у підготовці майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів.

Висновки і перспективи досліджень. Викладачі вищих навчальних закладів повинні спиратись на педагогіку співробітництва, повагу до особистості кожного окремого студента. Розвиток толерантності в навчально-виховному процесі ВНЗ повинен відбуватися шляхом конструктивного діалогу та взаємодії між викладачем і студентом. За таких умов відбувається взаємне збагачення досвіду набуття толерантності, що створює емоційно-інтелектуальну моральну основу, на підставі якої формується особистість. Важливим завданням викладача вищої школи є така організація життєдіяльності студентів, що породжує ситуації, які уможливають прояви толерантності серед студентів, поваги до людей та організацію толерантного простору у дошкільному навчальному закладі. Відомий

український вчений В. О. Сухомлинський наголошував: «Бути людинознавцем – означає не тільки бачити, відчувати, як дитина пізнає добро й зло, а й захищати ніжне дитяче серце від зла» [7, 15].

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Виховання особистості / І. Д. Бех. — Підручник. — К. : Либідь, 2008. — 848 с.
2. Байбородова Л. В. Воспитание толерантности в процессе организации деятельности и общения школьников / Л. В. Байбородова // Ярославский педагогический вестник. — 2003. — № 1. — С. 48—53.
3. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. — К. : Либідь, 1997. — С. 256.
4. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті // Освіти України. — 2002. — квітень. — № 33 (329). — С. 4—6.
5. Сухомлинський В. О. Человек – высшая ценность. — У зб. : Мир человека. — М. : Молодая гвардия. — 1971. — С. 125.
6. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: у 5 т. // В. О. Сухомлинський. — К. : Рад. школа, 1978. — Т. 1. — С. 449.
7. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: у 5 т. // В. О. Сухомлинський. — К. : Рад. школа, 1977. — Т. 3. — 670 с.
8. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: у 5 т. // В. О. Сухомлинський. — К. : Рад. школа, 1977. — Т. 4. — 637 с.
9. Осипова Т. Ю., Бартенєва І. О., Біла О. О. Виховна робота зі студентською молоддю: Навч. посібник / За заг. ред. Т. Ю. Осипової. — Одеса : Фенікс, 2006. — 288 с.
10. Острикова С. А. Некоторые аспекты формирования толерантности / Острикова С. А. // Воспитание и дополнительное образование детей и молодежи. — 2002. — № 6. — С. 18—23.

O.S. SOKOLOVSKA

Mykolaiv

PEDAGOGICAL IDEAS OF V. O. SUKHOMLYNSKYI IN THE CONTEXT OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS IN THE ORGANIZATION OF TOLERANT SPACE IN A PRESCHOOL INSTITUTION

The article is devoted to the analysis of pedagogical ideas and design approaches of V. O. Sukhomlynskyi to tolerance on the multiaspect ground of modern preschool education. The peculiarities of preparation of future teachers in organization of tolerant space in kindergarten developed by V. O. Sukhomlynskyi are investigated.

Key words: profession, professional training, tolerance, tolerant space.

A.C. СОКОЛОВСКАЯ

г. Николаев

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ИДЕИ В.А. СУХОМЛИНСКОГО В КОНТЕКСТЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ ВОСПИТАТЕЛЕЙ В ОРГАНИЗАЦИИ ТОЛЕРАНТНОГО ПРОСТРАНСТВА ДОШКОЛЬНОГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ

Статья посвящена анализу педагогических идей и конструктивных подходов В. А. Сухомлинского к толерантности на полиаспектном фоне современного дошкольного образования. Охарактеризованы, в частности, особенности подготовки будущих воспитателей в организации толерантного пространства дошкольного учебного заведения, которую разработал В. А. Сухомлинский.

Ключевые слова: профессия, профессиональная подготовка, толерантность, толерантное пространство.

Стаття надійшла до редколегії 08.07.2014